

NORGES ENESTE VETERANMAGASIN VETERAN

UTGIS AV NORGES VETERANFORBUND FOR INTERNASJONALE OPERASJONER // DESEMBER 2022

FLERKULTURELLE UNMISS: ET FN I MINIATYR Personell fra 73 land deltar i FN-misjonen UNMISS i Sør-Sudan. - Det er en opplevelse og en læringsarena jeg unner alle å være med på, sier Malene Andersen. »8

Nr.4-2022
ISSN: 1894-1974

Utgiver: NVIO
Bygning 60, P.B. 1550 Sentrum
0015 Oslo

Redaktør: Hege Kofstad
Tlf: 412 33 448
e-post: hege.kofstad@nvio.no
Neste nummer av Veteran (nr 1-2023)
kommer ut ca 1. april
Deadline 20. februar.

Forsidebilde:
Julenissen besøker «Little Norway»
i 1941.
Foto: Katrine Aas/Forsvaret

Ettertrykk tillatt ved kildeangivelse.
Opplag: 7.500

F Fagpressen

VETERAN arbeider etter redaktørplakaten og er en del av Fagpressen. Fagpressen er en interesseorganisasjon for seriøse fagblader og tidsskrifter i Norge.

SD Grafisk produksjon og lay out:
Superdigg AS
post@superdigg.no

ÅPENHET SKAPER TRYGGHET

Etterretningskollegaene Kjetil Hatlebrekke og Frode Kristoffersen står bak utgivelsen av boken «Etterretning». »19

KAMERATSTØTTE R'N

- For meg handler kameratstøtte blant annet om å være makkeren som er der for deg før, under og etter oppdraget, sier kameratstøtteansvarlig i NVIO, Anders Aks. »22

MALIVETERANER HJEM TIL FEIRING Det siste vaktlaget har vendt hjem og den norske leiren er overlevert til FN for videre drift. »22

VETERANER OVER VIDDA I mars skal en litt annerledes gruppe veteraner krysse Hardangervidda på ski. »35

30 år siden de styrkene ankom

**Martin
Lau Slåtten**

Institutt for forsvarsstudier, Forsvarets høyskole

**Håkon
Lunde Saxi**

Stabsskolen, Forsvarets høyskole

Det er 30 år siden Bosniakrigen brøt ut, og like mange år siden Forsvaret sendte sine første militære avdelinger til landet. Vi vil i det følgende gi en komprimert introduksjon til Norges tre og et halvt år lange FN-engasjement under Bosniakrigen. Mot slutten gjør vi oss opp noen tanker om hvorfor vi ikke vet mer om «30-årsjubilanten», og slår samtidig et slag for mer historisk forskning på Norges «INTOPS-historie».

Norge snublet inn i det, i Bosnia. Da Forsvaret i midten av mars 1992 sendte de første 52 soldatene til Sarajevo, var det ikke fordi det var

ufred der, men for å støtte opp om FNs operasjoner i det krigsherjede nabolandet Kroatia. Byen fremstod derfor denne første tiden som en fredelig plass hvor norske soldater spaserte ubevæpnet rundt i gatene om dagen og drakk øl på de lokale kneipene om kvelden.

Revnet i Bosnia

I løpet av kort tid begynte det imidlertid å revne også i Bosnia, og i første uken av april brøt det ut kamper i Sarajevo. De norske transport-kontroll, MP- og sanitetsavdelingene som på dette tidspunktet var i byen, ble uforvarende kastet ut på dypt vann. Det i utgangspunktet trygge, bakre hoved-

Det i utgangspunktet trygge, bakre hovedkvarteret til FN-operasjonen UNPROFOR ble i løpet av april og mai til en krigssone

kvarteret til FN-operasjonen UNPROFOR ble i løpet av april og mai til en krigssone hvor bombekastergranater og skarpskyttere preget byen. De uforberedte norske soldatene ble involvert i en rekke dristige redningsoperasjoner

De første norske i Bosnia

av Sarajevos befolkning, før de i midten av mai måned ble evakuert ut av byen. Det kunne blitt med dette, men det ble det ikke. FNs generalsekretær var skeptisk til å sende fredsbevarende soldater til et land uten fred, men ble overkjørt av Sikkerhetsrådet som 8. juni utvidet UNPROFORs mandat til også å omfatte Sarajevo. I juli 1992 kunne derfor det norske forsvaret returnere til byen med spedisjonskontoret «Maybe Airlines» og ett C-130 transportfly.

Ad hoc deltagelse

Det første halvannet året i Bosnia var preget av at regjeringen stadig forpliktet seg til å sende små

improviserte avdelinger som ikke inngikk i noen større forberedt ramme. Fra mars 1992 til oktober 1993 forble de norske landmilitære bidragene i Bosnia – og på Balkan for øvrig – av et personell- og kostnadmessig beskjedent omfang. Beslutninger om norsk deltagelse ble tilsynelatende fattet ad hoc etter prinsippet om at «veien blir til mens man går». Flere av avdelingene som Forsvaret sendte var dessuten de reneste nykonstruksjoner. De var enten ikke meldt inn i noen styrkeregistre, eller meldt inn med langt færre mannskaper enn det som faktisk ble etterspurt. Det fantes derfor ingen etablerte planverk for hvordan disse

Det var denne bygningen de norske UNPROFOR soldatene flyttet inn i mars 1992, da de ankom Sarajevo. Bygningen ble evakuert senere på våren da beleiringen av Sarajevo gjorde tilstedeværelsen farlig og de flyttet til andre steder i Bosnia og Hercegovina. FOTO: Torbjørn Kjosvold

avdelingene skulle settes opp, og et slags «selvoppsetningsprinsipp» ble med varierende grad av suksess brukt.

Forsvaret hadde likevel sine metoder for å sikre at avdelingene ikke skulle være helt uforberedte på det som møtte dem. FN-veteraner dominerte de første avdelingene som Forsvaret satte opp. I ingeniørtroppen (NORENGPLT) som i november 1992 ble sendt til UNPROFORs nyetablerte Bosniakommando i Kiseljak, var for eksempel over 80 prosent veteraner fra andre internasjonale operasjoner. I transportkontrollenheten

”
Ved inngangen
til 1993 var Norges
fredsbevarende politikk
oppe til ny vurdering

(NORMOVCON) som Forsvaret hadde deployert i mars samme år, hadde hele 90 prosent av soldatene tidligere erfaring fra internasjonale operasjoner. Det samme mønsteret gjorde seg gjeldende også andre steder hvor Forsvaret sendte første-reisekontingenter i denne perioden, som i Makedonia og Somalia.

Uholdbar strategi

Et stykkevis og delt militær-engasjement var imidlertid en uholdbar strategi for et land som i

«» festtaler priset FNs nye rolle i internasjonal politikk. Ved inngangen til 1993 var

Norges fredsbevarende politikk derfor oppe til ny vurdering. I møtet med Forsvarskommisjonen av 1990s anbefaling om å bevare et mobiliserbart invasjonforsvar primært i Nord-Norge, var det likevel begrenset hvor radikale omlegginger man kunne unne seg. Resultatet ble en behersket styrking av den norske militære FN-politikken, hvor man økte de personellmessige rammene med nesten 700 mann, men samtidig langt på vei reservert seg mot å sende kampavdelinger til fremmede hjørner av verden – «militære støttestrukturer» forble dermed Forsvarets eksportvare til Bosnia. Den økte personellrammen åpnet likevel for et større norsk fotavtrykk i Bosnia. Engasjementet økte fra høsten 1993 gradvis til kompani- (1993) og bataljonsnivå (1994–95), og ble samtidig både mer geografisk konsentrert og organisatorisk samlet innenfor rammen av en felles nordisk FN-styrke. Denne utviklingen brakte også de norske styrkene nærmere krigen.

Nye avdelinger

Mot slutten av 1993 begynte Forsvaret overføringen av to nye avdelinger til Bosnia. Det norske sanitetskompaniet «NORMEDCOY» og helikoptervingen «NORAIR» installerte seg ved byen Tuzla, nord i Bosnia. Møtet med krigens virkelighet ble brutal. Krigen i Bosnia var i 1993–94 tidvis en treveiskrig mellom kroater, bosnjaker og serbere, hvor mange av de verste voldshandlingene ble utført av udisiplinerte, brutale og delvis kriminelle paramilitære grupperinger. Å operere i en så rå og

kaotisk konflikt var svært utfordrende for de små, improviserte og sårbare norske støttestrukturer. Sanitetskompaniet og helikoptervingen gjorde seg i 1994 likevel bemerket med sin deltagelse i flere viktige operasjoner utenfor Tuzla-området, i Sarajevo, Gorazde og Maglaj. Disse operasjonene satte nordmennene på «kartet» hos FN-ledelsen i Bosnia generelt, og hos den britiske UNPROFOR-sjefen Michael Rose spesielt.

I mars og april 1994 vedtok FNs sikkerhetsråd å forsterke FN-styrkene i Bosnia med opptil 10.000 soldater. Samtidig med dette presset Norges viktigste allierte, USA, på for at de nordiske landene skulle sende flere FN-styrker til Bosnia. Å kunne bidra tyngre inn i en FN-operasjon samtidig som man tilfredsstilte landets viktigste allierte, var noe av en utenrikspolitisk jackpot, og regjeringen lot seg ikke be to ganger. Ukjent for de fleste vil det være at Norge i den forbindelse også tilbød seg å sende kampavdelinger til Bosnia. To «pansrede gevær-

”
Å kunne bidra tyngre inn i en FN-operasjon samtidig som man tilfredsstilte landets viktigste allierte, var noe av en utenrikspolitisk jackpot

kompanier» ble tilbudt, men disse kom med så eksplisitte geografiske bindinger til Tuzla-området at FN kviet seg for å takke ja.

Bosniakommandoen

Løsningen ble å sende nok en norsk støttestruktur. Logistikkbataljonen «NORLOGBN» ankom Bosnia sensommeren i 1994, og ble en felles logistikkressurs underlagt UNPROFORs Bosniakommando. Denne bataljonen, som FN hadde ønsket seg, var imidlertid ikke en organisasjon som fantes i Forsvaret,

De norske FN-observatørene Thom Knustad (t.v.) og Einar Johnsen (t.h.) ser utover Sarajevo høsten 1995.

eller noe Norge hadde meldt inn i FN-beredskapsstyrken. Når det gjaldt forberedelser, oppsetting og utdanning, måtte mye derfor improviseres fra bunnen av. Utdanningsprogrammer ble på kort tid snekret sammen, og nye lastebiler ble bestilt direkte fra fabrikk i Tyskland. Tjenesten som lettbevæpnet lastebilsjåfør på Bosnias krøtterstier, var farefull og utsatt. De norske kolonene befant seg ofte langt fra nærmeste FN-utpost og ble ofte utsatt for trakassering fra partenes veikontrollposter. Da NATOs flybombing og FNs kanoner ga sitt bidrag til å avslutte Bosniakrigen høsten 1995, tjenestegjorde nesten 900 norske soldater i UNPROFOR. De norske soldatenes bidrag var innen logistikk, sanitet, helikoptertransport og transportkontroll – altså støtteavdelinger fremfor kampavdelinger – og de var primært utstasjonert i det mindre utsatte Tuzla, og i liten grad involvert i beskyttelsen av de utsatte enklavene Srebrenica,

Sarajevo, Žepa, Gorazde, eller Bihać. Norge bidro heller ikke med kampfly eller andre kapasiteter til NATOs luftoffensiv, og norske politikere fortsatte til det siste med å uttrykke sin sterke skepsis til om det var mulig og ønskelig å bruke makt for å tvinge frem en avslutning på Bosniakrigen. Dermed var Norges direkte involvering i den kombinerte NATO- og FN-offensiven i august og september 1995 beskjeden. Norges holdning til intervensjonen var på mange måter lik den beskrivelsen utenriksminister Knut Frydenlund på 1970-tallet ga av Norge i internasjonalt samarbeid: «Norge ønsket å være med uten å være med, eller omvendt».

30 år etter

Hvorfor snakkes og skrives det ikke mer om «30-årsjubilanten»? Man skal vokte seg vel for å hevde at noe i vår nære fortid har blitt oversett eller «glemte». Når det gjelder Norges deltagelse i internasjonale operasjoner de siste 30 årene vil det likevel være riktig å si at enkelte operasjoner har havnet mer i bakgrunnen enn andre. Et eksempel på det er Norges deltagelse i FN-operasjonene UNOSOM I og II i Somalia i 1992–94. Dette er et stykke norsk forsvarshistorie som få husket eller kjente til, men som de siste årene har blitt bragt frem i lyset gjennom ny forskning. Likeledes har Forsvarets deltagelse i de FN- og NATO-ledede freds- og stabiliseringsoperasjonene på Balkan på 1990- og 2000-tallet antagelig havnet noe i skyggen av de senere års kriger i Midtøsten og Sentral-Asia. Skuer vi for eksempel til memoar- og dokumentarlitteraturen finnes det i dag forsvinnende få bøker som tar for seg den norske soldathverdagen på Balkan –

” Vi trenger flere historiefaglige undersøkelser av Norges «INTOPS-historie»

beretninger fra Libanon og Afghanistan dominerer fortsatt i hyllene på landets folkebiblioteker. Med boken «Krig i Europa: Forsvaret på Balkan, 1992–2005» (Fagbokforlaget, 2022) forsøker vi å bøte på dette. Vår påstand er at vi trenger flere historiefaglige undersøkelser av Norges «INTOPS-historie». Veteranforskning var lenge bare forbundet med psykologisk og medisinsk helseforskning. Tidligere i år ble imidlertid «samfunnsfaglig og historiefaglig forskning» løftet inn i regjeringens veteranforskningsstrategi. Det er to årsaker til at dette ikke bare er svært gledelig, men også helt nødvendig. For det første, er det én sikker konklusjon vi kan utlede av de siste tiårenes debatter om andre verdenskrig (krigsdekorasjonsprosjektet, Michelet-bøkene om hjemmefronten og de norske soldatene i Waffen-SS), så er det veteranenes behov for å få sin historie fortalt. Anerkjennelse og respekt vises ved at man tar deres erfaringer som historiske aktører på alvor. For det andre, kunnskap om veteranenes fortid som soldater bør være av interesse for veteranforskningens andre søyle, den helsefaglige forskningen. Grundige historiske undersøkelser vil kunne åpne den «svarte boksen», og bidra med kunnskap og kontekst som vil kunne informere andre fagfelts spørsmålsstilling.